

DOI: 10.31648/an.6915

NARODOWOSOCJALISTYCZNY MIESIĘCZNIK
„KOLONISTENBRIEFE” (1941-1944)
JAKO PROPAGANDOWE NARZĘDZIE
„RÜCKGEWINNUNGSAKTION”
NA ZAMOJSZCZYŹNIE

THE NATIONAL SOCIALIST MONTHLY JOURNAL
“KOLONISTENBRIEFE” (1941-1944) AS A PROPAGANDA
INSTRUMENT FOR “RÜCKGEWINNUNGSAKTION”
IN THE ZAMOŚĆ REGION

Katarzyna Wójcik

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9907-1447>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie / Maria Curie-
-Skłodowska University in Lublin

e-mail: katarzyna.wojcik@mail.umcs.pl

Keywords: Kolonistenbriefe, German colonists, Lublin District

Abstract: This paper aims to analyze the propaganda mechanisms and strategy of the “Kolonistenbriefe” monthly with regard to the “Rückgewinnung” action (seeking out descendants of German colonists in the Zamość Region, the Lublin District). The analysis is based on texts published in the journal from April to June 1944. It discusses characteristic lexical phenomena shaping reality in the so-called German colonies with the employment of language. The paper is of an empirical nature and belongs in the domain of press studies.

Utworzenie Generalnego Gubernatorstwa dekretem Adolfa Hitlera z 12 października 1939 roku oznaczało dla sektora prasowego wprowadzenie systemu podległego goebbelsowskiej propagandzie [Napora 2017, 31-40; Gassner 1942, 147-151]. Oprócz „Krakauer Zeitung” wzorowanej na wydawanych w stolicach

provincji III Rzeszy przekrojowych gazetach codziennych na terenie GG ukazywały się niemieckojęzyczne periodyki zaliczane do trzech kategorii tematycznych [Jockheck 2006, 95-101]: kulturalne i naukowe, polityczne organa prasowe NSDAP oraz propagandowe skierowane do Volksdeuschów oraz 10 dzienników w języku polskim tzw. gadzinówek [Napora 2017, 40-42]. Emil Gassner mianowany w 1941 roku przez Hansa Franka szefem Wydziału Prasy w rządzie Generalnego Gubernatorstwa określił kierunek rozwoju prasy na omawianym terenie jako „pionierski”, wskazując jednocześnie na różnorodność wyzwań skupionych wokół „niemieckiej Aufbauarbeit” i w „umacnianiu niemieckiej władzy na Wschodzie” [Gassner 1942, 151]. Wśród czytelników prasy niemieckiej w GG, do których należeli Reichsdeutsche, żołnierze niemieccy i studenci z Osteinsatz szczególną grupę stanowili tzw. Volksdeutsche [Kaczmarek 2010, 50-76], których ze względu na ich niemieckie pochodzenie władze uznały za zdolnych do przysposobienia jako członków zdefiniowanej w kategoriach rasowych „Volksgemeinschaft” (wspólnoty narodowej) [Jockheck 2006, 255].

W celu pozyskania części grupy docelowej, czyli Volksdeuschów z dystryktu lubelskiego podlegających akcji „Rückgewinnung”¹, w 1941 wprowadzono na rynek prasowy GG nowy tytuł. Miesięcznik „Kolonistenbriefe/ Listy kolonistów” ukazywał się na zlecenie dowódcy SS i policji dystryktu lubelskiego Odilo Globocnika oraz referatu politycznego we współpracy z wydziałem propagandy dystryktu od kwietnia 1941 do lipca 1944 roku. Edytorem nowego periodyku wydawanego w znanej lubelskiej drukarni J. Pietrzykowskiego [Gdula 1953, 90-92], a następnie w Krakowie w wydawnictwie „Der Kolonist” był Lothar von Seltmann Untersturmführer w Urzędzie Kolonizacyjnym dla Niemców Etnicznych (Volksdeutsche Mittelstelle) przy dowódcy SS i policji w Lublinie [Seltmann 2012, 30]. Seltmann należał ponadto do najbardziej produktywnych autorów tekstów miesięcznika. Całościowy nakład od 1941 do 1944 roku obejmował 54 numery, przy czym koszt prenumeraty kwartalnej wynosił 2,25 zł, z opłatą 8 gr za dostawę, natomiast dodatku do nauki języka niemieckiego „Wir lernen wieder Deutsch” za rok 4,40 zł. W przypadku zamówienia pojedynczych numerów w liczbie co najmniej 10, cenę ustalono na 30 gr za egzemplarz [Kolonistenbriefe 1943, 8, 9].

¹ Celem akcji rozpoczętej latem 1940 r. z rozkazu dowódcy SS i policji dystryktu lubelskiego Odilo Globocnika było poszukiwanie potomków kolonistów niemieckich przybyłych na Zamojszczyznę m.in. z Palatynatu, Alzacji i Lotaryngii na mocy specjalnego dekretu cesarza Józefa II z 14 marca 1784 r. W wyniku współpracy niemieckich władz administracyjnych dystryktu z jednostkami SS i policji zasięgiem działań określanych jako „Rückgewinnungsaktion Deutschstämmiger” lub „Fahndung nach deutschem Blut” objętych zostało 11 wsi: Antoniówka, Białobrzegi, Brody Duże, Brody Małe, Dorbozy, Freifeld (obecnie Kowalówka), Horyszów, Huszczka, Płoskie, Rogózno i Sitaniec [Madajczyk 1979, 23, 26-28, 36-38; N.N. 1941, 2, 7-15]. Należy zwrócić uwagę, że używane w nomenklaturze prawno-administracyjnej GG określenie akcji – „Rückgewinnung”, na łamach „Kolonistenbriefe” (dalej KB) najczęściej zastępowano leksemem „Aufgabe” [Ansel, Weißenmaier 1941, 3, 3].

Koncepcja zawarta już w tytule „Kolonistenbriefe/ Listy kolonistów” zakładała wykorzystanie listu w formie otwartej jako literatury stosowanej (użytkowej)² w służbie propagandy. Decyzja powierzenia Lotharowi von Seltmannowi zadania wydawania czasopisma dla kolonistów nie była przypadkowa, współpracował on bowiem już wcześniej z Odilo Globocnikiem i jako ekspert od spraw przesiedleńczych brał udział w akcji „Heim ins Reich”³ oraz przeprowadzał werbunek aktywistek Bund Deutscher Mädel (BDM) do pracy na tzw. niemieckim Wschodzie [Seltmann 2012, 212-214]. Zasięg działalności BDM obejmował kolonie niemieckie na Zamojszczyźnie, w których od wiosny 1940 roku na rozkaz Odilo Globocnika rozpoczęto akcję „Fahndung nach deutschem Blut”.

Propagandowa misja miesięcznika obejmowała dwa główne zagadnienia: „Rückgewinnung” (odzyskanie) i „Wiedereindeutschung” (ponowne zniemczenie) potomków kolonistów niemieckich poprzez działania zmierzające do obudzenia w nich „poczucia przynależności do niemieckiej wspólnoty” i dumy z „dziedzictwa krwi” ich niemieckich przodków [Seltmann 1942, 11, 1-2]. Narodowosocjalistycznej indoktrynacji skierowanej do potomków kolonistów niemieckich służyły zarówno winieta czasopisma oraz przystępny język, jak i jego przejrzysta struktura. Winieta zawierająca tytuł i dekoracyjnie ujętą scenę figuralną, składającą się z postaci kolonisty-żniwiarza⁴, jego żony i otaczających ich dzieci z tłem pejzażowym, przedstawiającym dojrzały łan zboża, nawiązywała do popularnej symboliki narodowego socjalizmu, która ukazywała niemieckiego chłopca w roli strażnika krwi i rasy na powierzonej mu roli [Schmitz-Berning 2007, 85-86]. Ze względu na zaawansowany proces polonizacji docelowej grupy czytelników, czyli potomków kolonistów niemieckich z Zamojszczyzny, zdecydowano o publikacji miesięcznika w wersji dwujęzycznej,

² Pierwszym literaturoznawcą niemieckim, który uznał list za gatunek literacki, był Paul Wohlfahrt [1924/1925, 485-489]. W latach 30. i 40. na gruncie niemieckim badania nad istotą listu kontynuowali Otto Heuschele [1938] i Philipp Krämer [1943]. Zarówno Heuschele, jak i Krämer dopuszczali tylko listy osobiste jako „rzeczywiste”, odrzucali natomiast „użytkowe” ze względu na ich formalną treść. Heuschele posunął się do wprowadzenia do ogólnej teorii listu elementów niemieckiego nacjonalizmu, dostrzegając w liście pierwiastek „samoobjawienia” istoty niemieckości [Nickisch, 1991, 1-2]. Z kolei Krämer nie definiując samej istoty listu, uznawał tylko jego literacką postać, wykluczał natomiast z tego zakresu korespondencję handlową i urzędową. Kontrowersje wzbudza jego podejście do listu otwartego, którego formę negował jako nieformalną, zaliczał go jednak do „prawdziwych listów” [Nickisch 1991, 2]. Polska teoretyk i historyk literatury Stefania Skwarczyńska [1937] postulowała ujęcie listu jako „literatury stosowanej (użytkowej)”, którą należy badać zarówno pod względem składników literackich, jak i tła społecznego. Według Skwarczyńskiej decydujące znaczenie dla struktury listu w przypadku listu otwartego jako odmiany gatunkowej ma „adresat listu” [Calek 2019, 78].

³ Największa akcja przesiedleńcza ludności pochodzenia niemieckiego z terenów ZSRR, Besarabii i krajów bałtyckich na tereny III Rzeszy, włączone do III Rzeszy i GG, przeprowadzona w latach 1939-1944 [Hahn, Hahn 2010, 681-683].

⁴ Do motywów żniwiarza i siewcy spopularyzowanych w III Rzeszy przez niemieckiego malarza Martina Oskara Amorbacha, szczególnie cenionego przez Adolfa Hitlera, sięgały często nazistowskie periodyki odwołujące się do ideologii „Blut und Boden” [Schulze 2017, 222-223].

przy czym uwagę zwracał fakt, że polskie tłumaczenie zawierało wiele błędów językowych i rzeczowych. Ostatecznie od 1 stycznia 1944 roku ukazywało się podwójne wydanie „Kolonistenbriefe” – „A” w języku niemieckim i „B” w podwójnej wersji językowej [KB 1943, 23, 16]. Na ostatniej stronie zamieszczono kurs języka niemieckiego *Mowa naszych rodziców* przeznaczony dla dorosłych, natomiast w 1942 roku dołączono specjalny dodatek poświęcony dzieciom „Wir lernen wieder Deutsch”.

Pierwszy numer czasopisma KB zawierał nominację grupy docelowej czytelników, którzy byli określani jako „die deutschen Kolonisten/ niemieccy koloniści” lub „deutschstämmig/ pochodzenia niemieckiego”, czyli ze względu na wspólnotę krwi przynależący do narodu niemieckiego. Wstęp do tego numeru, będący w rzeczywistości listem – odezwą do ludności pochodzenia niemieckiego zamieszkującej wsie i kolonie na Zamojszczyźnie, zapowiadał *de facto* wdrożenie planu politycznego władz dystryktu w celu przywrócenia tej spolonizowanej grupie świadomości narodowej: „Te kartki powinny Wam opowiadać o Waszej Ojczyźnie. One powinny Wam pomóc w nauczaniu się języka Waszych Ojców, one też powinny zacieśnić więzy między wszystkimi rodzinami niemieckiego pochodzenia w powiecie zamojskim i dać Wam świadomość, że jesteście jedną wspólnotą w obcym otoczeniu” [KB 1941, 1, 1].

Analiza zawartości treści miesięcznika pozwala na odtworzenie ramy konceptualnej [Lisowska-Magdziarz 2006, 77-78] dla tytułowego pojęcia „Kolonist”. Poszczególne bloki tematyczne tekstów stanowiły natomiast podstawę do wyodrębnienia podstawowego klucza kategoryzacyjnego obejmującego następujące zagadnienia związane z prezentacją przeszłości i terażniejszości kolonistów niemieckich na Zamojszczyźnie: 1. Rys historyczny kolonizacji józefińskiej, 2. Założenia i przebieg akcji „Rückgewinnung” w koloniach niemieckich, 3. Wdrożenie potomków kolonistów niemieckich w propagandowo wykreowaną „Volksgemeinschaft”.

KB stały się ważnym elementem polityki propagandowej władz dystryktu, wprowadzając kontekst potomków kolonistów niemieckich jako jeden z elementów dyskursu politycznego, rozumianego jako proces komunikacyjny dysponentów środków komunikacji (elit symbolicznych) w celu kształtowania rzeczywistości społecznej [Czyżewski 2004, 49-53]. Jednym z pierwszych działań podjętych przez redaktora Lothara von Seltmanna w celu pozyskania grupy potomków kolonistów niemieckich na Zamojszczyźnie było wykorzystanie historii kolonizacji józefińskiej na płaszczyźnie strategii perswazyjnej i informacyjnej (obu tym typom strategii komunikacyjnych, łącznie ze strategiami ekspresyjnymi Kolczyński [2008, 45-46] przypisuje decydujące znaczenie ze względu na zamierzone efekty w procesie komunikowania politycznego.

Prezentacja na łamach KB kontekstu potomków kolonistów niemieckich na podstawie zdarzeń historycznych miała na celu tworzenie faktów ideologicznych w obszarze późniejszych działań politycznych, którymi władze dystryktu objęły omawianą grupę. Strategia propagandowa realizowana przez miesięcznik

zorientowana była na kształtowanie postawy lojalności wobec przedstawicieli władz administracji cywilnej oraz dowódców SS i policji w dystrykcie lubelskim i odwołanie się do poczucia przynależności do tzw. Blutsgemeinschaft, czyli „wspólnoty krwi”. Zestawienie treści informacyjnych tekstów KB należących do bloku tematycznego związanego z dziejami przodków kolonistów niemieckich na Zamojszczyźnie [N.N. 1941, 1, 1-2; N.N. 1941, 2, 1-2; Gabel 1941, 2, 2-4;] za pomocą analizy pentadycznej Burke’a [Wasilewski, Skibiński 2012, 68-70] pozwala na odtworzenie poszczególnych elementów fabuły narracyjnej:

AKT (co się stało?): Kolonizacja Galicji i Zamojszczyzny. Kolonizacja obejmuje najpierw cesarskie dobra państwowe (np. wieś Freifeld/Kowalówkę), a następnie w wyniku odezwy cesarza Józefa II z 14 marca 1784 roku dobra prywatne należące do polskich właścicieli ziemskich. W październiku 1784 roku jako pierwszy umowę z cesarzem o osiedleniu kolonistów niemieckich (80 rodzin) w swoich włościach podpisuje hrabia Andrzej Zamoyski.

SCENA (gdzie?): Dobra hrabiego Andrzeja Zamoyskiego i innych polskich właścicieli ziemskich.

AKTOR (kto?): Koloniści niemieccy z Palatynatu, Szwabii, Wirtembergii i Frankonii.

WYKONANIE (jak?): Rozesłanie tzw. agentów werbunkowych do Niemiec, sporządzanie list zgłaszających się chłopów, wystawianie paszportów upoważniających do wyjazdu w celu przesiedlenia oraz transport wozami do Donauwörth i Ulm, a stąd statkami do Wiednia. Po kilkudniowym postoju w stolicy Austrii i zaopatrzeniu w pieniądze podróż taborami pod nadzorem komisarzy cesarskich przez Ołomuniec i Bielsk do Galicji. Po przybyciu na miejsce przydział przesiedleńców (w liczbie od 100 do 150 rodzin) przy zachowaniu podziału wyznaniowego na katolików i protestantów (pochodzących z jednej okolicy bądź spokrewnionych) przydzielano zawsze do tej samej kolonii.

POWÓD/CEL (dlaczego?): Zasiedlanie pustek i karczunek lasów pod pola uprawne.

SKUTKI: W wyniku wyżej wymienionych działań na Zamojszczyźnie powstaje największe skupisko zwarte osadnictwa niemieckiego obejmującego następujące wsie: Różaniec, Korchów, Sitaniec, Huszczka, Horyszów, Białobrzegi, Zamch, Rogózno, Sabaudia, Brody (Małe i Duże) i Dorbozy. W dobrach właściciela ziemskiego Ludwika Bielskiego we wsi Miączyn osiedlono 16 rodzin, natomiast u Piotra Lubowieckiego we wsi Śniatycze 25 rodzin. Przy Antoniówce wymienionej jako ostania z zasiedlonych przez Niemców wsi zamieszczono uwagę o braku adnotacji w odnośnych dokumentach archiwalnych.

W narracji KB rola przodków kolonistów przybyłych do Galicji Wschodniej, by „(...) z puszczy i bagien z istic niemiecką zaciętością urodzajne pola tworzyć”, urastała do rangi kulturowej i cywilizacyjnej misji wobec zamieszkujących te tereny Polaków i Ukraińców [N.N. 1941, 1, 1]. W opisie archetypu niemieckiego włościanina (der deutsche Bauer) dominują cechy związane z wytrwałością (Zähigkeit) oraz pilnością (Fleiß), które miały sprawiać, że Niemiec

był stereotypowo określany przez inne narody (Węgrów, Polaków, Rumunów i Rosjan) „nauczycielem narodów”/„Lehrmeister der Völker” [N.N. 1941, 1, 1-2]. Niemieccy koloniści jako bohaterowie⁵ – „Niemiecki włościanin był najlepszym i najzdolniejszym gospodarzem w Europie, zagospodarowanie jego pól było wzorowe” [N.N. 1941, 2, 1], byli świadomie porównywani z drugą stroną dychotomii – polskimi i ukraińskimi antybohaterami, których w celu kreowania negatywnego wizerunku przedstawiano jako brudnych i biednych oraz nieudolnych gospodarzy – „Polacy i Ukraińcy mieszkali w małych, brudnych chatach i uprawiali na swoich polach tylko tyle, co do wyżywienia potrzebowali” [N.N. 1941, 1, 1-2].

Podstawę zastosowanej wobec potomków kolonistów niemieckich strategii perswazyjnej stanowiło odwołanie się do wspólnoty narodowej poprzez symbol „krwi/Blut” [Lüdtke 1942, 9, 1-2; Seltmann 1942, 10, 1-2; Seltmann 1942, 11, 1-2], będący synonimem rasy [Schmitz-Berning 2007, 109]. Słowa skierowane do czytelników w pierwszym numerze KB, zawierające perswazyjny apel o sięganie po wydawany dla nich miesięcznik w celu nauki języka przodków oraz wykształcenia poczucia więzi grupowej pomiędzy wszystkimi potomkami kolonistów niemieckich z powiatu zamojskiego i manifestowania odrębności wobec obcego otoczenia, miały przede wszystkim przypominać o ich niemieckich korzeniach: „To jest ojczysta mowa Twoich przodków”/ „Es ist die Sprache Deiner Ahnen und Deiner Heimat” [KB 1941, 1, 7]. Autorzy schematycznie skonstruowanej rubryki *Z niemieckich osiedli Aus den deutschen Siedlungen* pozornie aspirującej do przekazu aktualnych informacji kreowali „nową rzeczywistość”, w której po latach rzekomego narodowego wyobcowania i złego traktowania przez polskie władze potomkom kolonistów wpajano poczucie przynależności do niemieckiej wspólnoty narodowej. Przymiotnik relacyjny „niemiecki” miał pełnić pierwszoplanową pozytywną rolę wartościującą. W celu przywoływania stereotypowego obrazu niemieckiego kolonisty już w pierwszym numerze KB [1941, 1] posługiwano się zestawieniem tego przymiotnika z pozytywnie wartościującymi rzeczownikami: „niemiecka wytrwałość”/ „deutsch(,)e Zähigkeit”, „niemiecka pracowitość”/ „deutsch(,)er Fleiß” [1], „niemiecka kultura”/ „deutsche Kultur” [2], „niemiecka czystość”/ „deutsche Sauberkeit” [2]. Zestawienie przymiotnika „niemiecki/deutsch” z neutralnymi znaczeniowo rzeczownikami w kontekście kolonistów niemieckich miało stwarzać wrażenie „nowego niemieckiego ładu”, począwszy od dodatniej ewaluacji określenia „niemieccy koloniści”/ „deutsche Kolonisten”, poprzez dołączanie kolejnych elementów leksykalnych należących do kontekstu [KB 1941, 1, 1-10].

⁵ Nora Weinelt [2015, 16-17] wskazuje na trzy stałe elementy składowe definicji „bohatera” i „bohaterstwa”: 1. Działanie, 2. Postępowanie zgodnie z ustalonymi normami społecznymi i z powinnością moralną. 3. Jako postać transgresywna w wyniku swoich czynów bohater odróżnia się wyraźnie od reszty społeczeństwa. W ramach tej kategoryzacji u antybohatera musi w opozycji do klasycznego bohatera wystąpić brak przynajmniej jednego z wymienionych wyróżników.

Za pomocą wartościowania autorzy tekstów KB kreowali postać kolonisty niemieckiego w perspektywie historycznej w celu stworzenia płaszczyzny dla kontynuacji propagandowej narracji dotyczącej zdarzeń aktualnych. Zadaniem prasy gadzinowej w GG, jak słusznie zauważa Napora [2017, 208-209], nie był przekaz informacyjny, lecz wizja świata opartego na implantacji treści propagandowych. W odróżnieniu od wieloaspektowego kreowania rzeczywistości za pomocą manipulacji informacjami, typowego dla prasy gadzinowej GG [Napora 2017, 40-42], w przypadku KB przeznaczonych do ściśle określonej wąskiej grupy czytelników, wywodzącej się ze społeczności wiejskiej, świat przedstawiony miał na nowo definiować postać niemieckiego kolonisty [Seltmann 1942, 10, 1-2; Seltmann 1944, 10, 1-2]. Jako punkt odniesienia dla przedstawienia zideologizowanego obrazu tzw. niemieckich kolonii na Zamojszczyźnie objętych akcją „Rückgewinnung” wykorzystano m.in. święta i uroczystości [N.N. 1941, 3, 1-2], w których doszukiwano się elementów starej niemieckiej tradycji [Seltmann 1943, 7, 4]. Za pomocą perswazji narracyjnej, posługującej się głównie opowiadaniem i przedstawianiem [Smykała 2016, 198], przedstawiano potomków kolonistów podczas wykreowanych świąt i uroczystości, w których uczestniczyli przedstawiciele niemieckich władz cywilnych i wojskowych oraz pracujące we wsiach niemieckie aktywistki BDM i wolontariusze. Pierwsze relacje z tzw. Dorffeste/ świąt wsi [N.N. 1941, 1, 2-7] nawiązywały do starej tradycji niemieckich „Volksfeste” [Reimann 2017, IV-X], przy jednoczesnym zawłaszczeniu ich istoty do celów politycznych i implantacji związanej z nimi symboliki narodowosocjalistycznej [N.N. 1941, 1, 5-6; N.N. 1941, 3, 1-2]. Kreowanie społecznej jedności oraz radosnej atmosfery poprzez prezentowanie niemieckich piosenek i tańców, gier i zabaw, oraz podkreślanie rangi zaproszonych gości, reprezentujących niemieckie władze cywilne i wojskowe, służyło kampanii propagandowej akcji Rückgewinnung [N.N. 1941, 1, 2-7; Seltmann 1941, 4, 1-3]. Oparcie akcji propagandowej na starych tradycjach ludowych miało na celu obudzenie w potomkach kolonistów niemieckich poczucia przynależności do „Blutsgemeinschaft” i w konsekwencji wymuszenie deklaracji powrotu do „macierzystego narodu”/ „Mutternvolk” [N.N. 1941, 1, 7]. Obecne w relacjach z niemieckich osiedli opisy i sprawozdania z pracy niemieckich nauczycieli i członkiń BDM [Nieden 1941, 2, 4-7; N.N. 1941, 3, 2-3; Neubauer 1941, 3, 3-4; Elberskirch 1941, 3, 4-5; Faller 1941, 3, 5-6; Fischbach 1941, 3, 6-7; Döhrmann 1941, 3, 7-8; N.N. 1941, 3, 13] wraz z krótkimi notatkami prezentującymi ich sylwetki [N.N. 1941, 1, 9; N.N. 1941, 2, 13-14] wpisywały się w strategię informacyjną, której celem było rozszerzenie politycznego wpływu wśród potomków kolonistów niemieckich. Oprócz lokalnych uroczystości do oficjalnych obchodów włączono daty zaczerpnięte z kalendarza nazistowskich Niemiec, np. Tag der Nationalen Arbeit/ Narodowy Dzień Pracy, Feier zu Führers Geburtstag/ Urodziny Führera, Heldengedenkfeier/ Święto Bohaterów, Muttertag/ Dzień Matki [N.N. 1941, 2, 8-11].

Wykorzystanie potencjału tzw. perswazji narracyjnej umożliwiło przekazanie czytelnikowi propagandowo ukształtowanej wizji wydarzeń w poszczególnych koloniach. W opisach lekcji organizowanych zarówno dla dzieci, jak i dorosłych podkreślano zaangażowanie aktywistek BDM i niemieckich nauczycieli, budując jednocześnie atmosferę zaciekawienia i wyczekiwania ze strony uczestników [N.N. 1941, 1, 2-7; N.N. 1941, 2, 11]. Oprócz częstych odniesień do historii kolonii niemieckich na Zamojszczyźnie odwoływano się do szczególnej aksjologii wynikającej z fetyszyzowania archiwaliów [N.N. 1941, 3, 14-15; N.N. 1941, 7, 14] i wspomnień starszego pokolenia [N.N. 1941, 2, 11; N.N. 1941, 5, 10-11], dzięki którym próbowano rozbudzić zainteresowanie rodzinnymi historiami. Działania te miały stanowić podłoże kontekstowe akcji „Rückgewinnung”. Na „Blutsgemeinschaft” jako kluczowym wątku narracji skupiała się argumentacja i implikacja ideologiczna. Dogmatycznie rozumiane „Blutsgemeinschaft” i „Schicksalsgemeinschaft” (wspólnota losu) miały wprowadzić potomków kolonistów z Zamojszczyzny do wspólnoty narodu niemieckiego, czyli niemieckiej „Volksgemeinschaft” [Schmitz-Berning 2007, 657; N.N. 1941, 5, 1-2]. Tematy tworzące kontekst informacji o kolonistach niemieckich podjęte w KB oraz forma ich prezentacji wpisywały się w propagandowy przekaz nazi-stowskiej ideologii opartej na idei przywiązania ludzi do ziemi, na której żyją. Koloniści niemieccy od wieków osiedlający się na obcej ziemi poza granicami ojczyzny odpowiadali założeniom koncepcji Volks- und Kulturboden. Zgodnie z nią niemiecka ziemia narodowa była wszędzie tam, gdzie pojawili się osadnicy niemieccy, tworząc tereny osiedleńcze przez przekształcanie krajobrazu pod uprawę ziemi rolnej oraz charakterystyczny typ osiedli [Rudawski 2015, 168-169]. W narracji KB osady kolonistów przedstawiane są jako przykłady niemieckiej przewagi cywilizacyjnej i kulturowej nad obcym otoczeniem [N.N. 1941, 4, 5; N.N. 1941, 5, 10-11].

W ostatnim grudniowym numerze KB z 1941 roku w artykule wstępnym, podsumowującym rezultaty niemieckiej „Volkstumsarbeit” (pracy narodowej) na Zamojszczyźnie metaforycznie opisywano je jako „wiosenne przebudzenie” niemieckich kolonii [N.N. 1941, 8, 1-2]. Metafora „Kraftguell der gesamten Nation”/ „źródła siły całego narodu”, za pomocą której w KB przedstawiano niemieckiego chłopca [Graf 1943, 2, 1; N.N. 1943, 7, 3-5], nawiązywała do ideologii „Lebensraum” przypisującej niemieckim chłopom na równi z kolonistami świadomymi „dziedzictwa krwi”/ „deutsches Bluterbe” [N.N. 1941, 8, 2] fundamentalną rolę w budowaniu III Rzeszy [Hermand 2002, 327]. KB publikowały również propagandowe relacje z przebiegu działań na frontach II wojny światowej w kontekście „Volksgemeinschaft” [Schmitz-Berning 2007, 657-658], sytuując potomków kolonistów niemieckich w roli wiernych członków tej wspólnoty [N.N. 1941, 2, 16].

Świadectwem woli okazania się godnymi członkami narodu niemieckiego miały być m.in. cytowane przez KB żarliwe deklaracje nauki języka przodków [N.N. 1941, 1, 5; N.N. 1941, 5, 12] i walki w szeregach armii niemieckiej

pod wodzą Adolfa Hitlera [Döhrmann 1941, 3, 8; Seltmann 1941, 4, 2] oraz podjęcia w przyszłości wszelkich obowiązków wynikających z „przynależności do narodu niemieckiego” [N.N. 1941, 5, 7-12; Seltmann 1941, 6, 2-3, 12-13; Spitzer, Nehmert 1943, 1, 6-7].

Pomimo że treści KB początkowo odnosiły się *stricte* do egzystencji lokalnej społeczności wiejskiej niemieckich kolonii na Zamojszczyźnie, w 1942 roku rozszerzono obszar dystrybucji na dystrykt krakowski i dystrykt Galicja, rozbudowując przy tym zakres tematyczny miesięcznika o problematykę związaną z zamieszkującymi te tereny Volksdeutschami. Dla wydawcy oznaczało to objęcie propagandowym zasięgiem całego terenu GG, a przez to aspirowanie KB do roli wiodącego czasopisma dla ludności pochodzenia niemieckiego na tym terenie [Seltmann 1942, 10, 1-3]. Poczucie jedności, co podkreślał redaktor naczelny Lothar von Seltmann w 1944 roku, w jednym z ostatnich numerów KB (już w obliczu nieuchronnej klęski Niemiec w związku ze wschodnią ofensywą armii sowieckiej [Winstone 2014, 310-311], czyniło według niego z potomków kolonistów „(...) Glieder eines großen Volks, das sein Schicksal meistert (...)”/ „(...) członków wielkiego narodu, który podoła swojemu losowi (...)” (tłum. K.W.) [KB 1944, 10, 2].

Bibliografia

Źródła drukowane

- [S]eltmann [L]othar. 1942. *Das Blut entscheidet!* „Kolonistenbriefe“ Nr. 11: 1-2.
 [S]eltmann [L]othar. 1942. *Die Volksgemeinschaft wird grösser.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 10: 1-2.
 [S]eltmann [L]othar. 1944. *Vom echtem Kolonistentum.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 10: 1-2.
 [S]eltmann [M]inna. 1941. *Reichsführer SS odwiedza kolonistów pochodzenia niemieckiego w ziemi zamojskiej.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 4: 1-3.
 [S]eltmann [M]inna. 1941. *Żniwa w 1941r. w Zamościu.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 6: 2-3.
 [S]eltmann [M]inna. 1943. *Der deutsche Bauer.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 7: 3-5.
 Ansel Werner, Weihenmaier Helmut. 1941. *Die Kreishauptleute von Zamosc und Bilgoraj grüssen ihre Deutschstämmigen Kolonisten!* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 3.
 Döhrmann Marthel. 1941. *Nasze święto wiosny. Huszczka.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 7-8.
 Elberskirch Elfriede. 1941. *Nasze święto wiosny. Sitaniec – Białobrzegi.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 4: 4-5.
 Fallner Anneliese. 1941. *Nasze święto wiosny. Rogoźno.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 5-6.
 Fischbach Gertrud. 1941. *Nasze święto wiosny. Brody.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 6-7.
 Gabel Laurentius. 1941. *List z roku 1785.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 2, 2-4.
 Graf Dr. 1943. *Deutsche Wiedergeburt.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 2: 1-3.
 Kolonistenbriefe. 1943. *An die Leser der Kolonistenbriefe.* Nr. 8: 9.
 Kolonistenbriefe. 1941. *Zum Geleit/Przedmowa.* Nr. 1: 1.
 Kolonistenbriefe. 1943. *An unsere Leser.* Nr. 23: 16.
 Lüdtke Franz. 1942. *Der Ruf des Ostens.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 9: 1-2.
 N.N. (non notus) 1941. *Z niemieckich osiedli. Sitaniec.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 2: 11.
 N.N. 1941. *Das Dorffest in Brody am 21.III.1941.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 1: 4-7.

- N.N. 1941. *Dziewczę z Einsatz'u donosi ze wsi.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 2-3.
- N.N. 1941. *Dziewczęta z Niemiec.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 2: 13-14.
- N.N. 1941. *Dziewczynki z Niemiec.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 1: 9.
- N.N. 1941. *Gromadźcie pamiątki rodzinne!* „Kolonistenbriefe“ Nr. 7: 14.
- N.N. 1941. *Obowiązki Niemca.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 4: 5.
- N.N. 1941. *Powrót Galicji.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 5: 1-2.
- N.N. 1941. *Rok pracy niemieckiej w Ziemi Zamojskiej.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 8: 1-2.
- N.N. 1941. *Skąd przyszli Wasi przodkowie?* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 14-15.
- N.N. 1941. *Walka Niemiec przeciw Moskwie.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 2:16.
- N.N. 1941. *Wie war es einst?/Jak było przedtem?* „Kolonistenbriefe“ Nr. 1, Nr. 2: 1-2.
- N.N. 1941. *Wiosna niemiecka w ziemi zamojskiej. Znaczenie świat wiejskich.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 1-2.
- N.N. 1941. *Z niemieckich osiedli.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 1: 2-7.
- N.N. 1941. *Z niemieckich osiedli.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 2: 7-15.
- N.N. 1941. *Z niemieckich osiedli.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 2: 8-11.
- N.N. 1941. *Z niemieckich osiedli.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 5: 7-12.
- N.N. 1941. *Z niemieckich osiedli. Huszczka; Płoskie; Rogoźno.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 13.
- N.N. 1941. *Z niemieckich osiedli. Nasze święto wsi w Brodach w dn. 21.III.1941.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 1: 5.
- N.N. 1941. *Z niemieckich osiedli. Rauchersdorf.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 5: 10-11.
- N.N. 1941. *Z niemieckich osiedli. Udrycze.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 5: 12.
- Neubauer Hedy. 1941. *Nasze święto wiosny. Antoniówka.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 3: 3-4.
- Nieden Margrit. 1941. *Unsere Ankunft in Białobrzegi.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 2: 4-7.
- Spitzer K.P., Nehmert F. 1943. *Deutsches Leben in Huszczka.* „Kolonistenbriefe“ Nr. 1: 6-7.

Opracowania

- Calek Anita. 2019. *Nowa teoria listu.* Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Czyżewski Marek. 2004. *W stronę teorii dyskursu politycznego.* W: *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego.* Red. Czyżewski M., Kowalski S., Piotrowski A. Wrocław: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Gassner Emil. 1942. *Die Pressearbeit.* W: *Das Generalgouvernement.* Hrsg. Prel du M. Würzburg: Konrad Triltsch Verlag: 147-151.
- Gdula Paweł. 1953. *Drukarstwo lubelskie.* „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Vol. VIII, 2 Sectio F: 39-112.
- Hahn Eva, Hahn Hans Henning. 2010. *Die Vertreibung im deutschen Erinnern. Legenden, Mythos, Geschichte.* Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Hermann Jost. 2002. *Gedanken zum Widerspruch zwischen archaisierender Bauernverkultung und technischer Modernisierung im deutschen Faschismus.* W: *Reflexe und Reflexionen von Modernität 1933-1945.* Hrsg. Schütz E., Streim G. Bern u. a.: Peter Lang: 325-336.
- Heuschele Otto. 1938. *Der deutsche Brief. Wesen und Welt. Eine Studie.* Stuttgart: Silberburg Verlag.
- Jockheck Lars. 2006. *Propaganda im Generalgouvernement. Die NS-Besatzungspresse für Deutsche und Polen 1939-1945.* Osnabrück: fibre Verlag.
- Kaczmarek Ryszard. 2010. *Polacy w Wehrmachcie.* Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Kolczyński Mariusz. 2008. *Strategie komunikowania politycznego.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Krämer Philipp. *Über den Brief. Ein Versuch.* „Neuphilologische Mitteilungen“ nr 44: 161-193.

- Lisowska-Magdziarz Małgorzata. 2006. *Analiza tekstu w dyskursie medialnym. Przewodnik dla studentów*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Napora Monika. 2017. *Gadzinowe narracje. Mechanizmy i strategie kreowania propagandowego obrazu świata w Dzienniku Radomskim 1940-1945*. Warszawa: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Nickisch Reinhard. *Brief*. Stuttgart: J.B. Metzler Verlag: Vol. 260.
- Reimann Friedrich A. 2017. *Deutsche Volksfeste im neunzehnten Jahrhundert. Geschichte ihrer Entstehung und Beschreibung ihrer Feier. Nachdruck des 1839 erschienenen Buches*. Norderstedt: BoD – Books of Demand.
- Rudawski Bogumił. 2015. *Obsesja przestrzeni? Niemieckie kształtowanie Europy Środkowej i Wschodniej*. „Studia Europaea Gnesnensia” nr 12: 163-187.
- Schmitz-Berning Cornelia. 2007. *Vokabular des Nationalsozialismus*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Schulze Harald. 2017. „Rinder ziehen wie heilige Tiere“. W: *vermacht, verfallen, verdrängt. Kunst und Nationalsozialismus. Die Sammlung der Städtischen Galerie Rosenheim in der Zeit des Nationalsozialismus und in den Nachkriegsjahren*. Hrsg. Fuhrmeister Ch., Hauser-Mair M., Steffan F. Petersberg: Michael Imhof Verlag: 215-231.
- Seltmann Uwe. 2012. *Gabi i Uwe. Mój dziadek zginął w Auschwitz. A mój był esesmanem*. Warszawa: Literatura Faktu PWN.
- Skwarczyńska Stefania. 1937. *Teoria listu*. Lwów: Towarzystwo Naukowe we Lwowie.
- Smykała Marta. 2016. „Wir schaffen das!“ *Diskursive Strategien sprachlicher Konstituierung des Beginns der Flüchtlingskrise und ihrer Hauptakteure im Pressediskurs am Beispiel der Wochenzeitung Die Zeit*. „tekst i dyskurs – text und diskurs“ nr 9: 187-205.
- Wasilewski Jacek, Skibiński Adam. 2008. *Prowadzeni słowami. Retoryka motywacji w komunikacji publicznej*. Warszawa: Difin.
- Weinelt Nora. 2015. *Zum dialektischen Verhältnis der Begriffe ‚Held‘ und ‚Antiheld‘. Eine Annäherung aus literaturwissenschaftlicher Perspektive*. W: DOI: 10.6094/helden.heroes.heros/2015/01/03 [Zugang am 3 IV 2021].
- Winstone Martin. 2015. *Generalne Gubernatorstwo. Mroczne serce Europy Hitlera*. Poznań: Rebis.
- Wohlfarth Paul. 1924/1925. *Der Brief als Literaturgattung*. „Der Gral“ nr 19: 485-489.
- Zamojszczyzna – Sonderlaboratorium SS. *Zbiór dokumentów polskich i niemieckich z okresu okupacji hitlerowskiej*. 1979. Red. Madajczyk Cz. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.

